

# Marko Švabić:

## IN SIVA PTICA JE LETELA V SVINČENO ZORO

*Glava, prelestna skodrana glava z bleščečimi očmi, se mi kaže grozljivo: glava Žižija. Ubita glava brez života, brez vratu, rok, nog.*

(... ki jih ljubim.)

Tako je, ko se svita: véliki soj na iztoku, svetlo srebrni obronki pomladne pokrajine, štirje, samo le štirje žarki, prezlati, razkošni, kraljevski, ô žarki. Cvet, moj cvet, jablan moja, Ernačka, o cvet prežlahтни, lepoteč nad lepimi tega sveta, roža, ne, nikoli mi ne poveneš, ne gineš, ko sem tu, ne umreš, ko me že tisočletja ni, ostaneš, roža čudotvorna, roža svobode, sončnih barv širnega žarkovja;

Lepa, mlada, brhka. S kito, debelo pleteno, prek leve rame na prsi, bujne prsi mladenke, čvrste, mišičaste prsi. Oj, devotka! Mladenka stisne bridki meč z levico, stiska, da izza nohtov kapne živo rdeča kri, deviška kri; v desnico uklene jadro kopje: v lov, dekle! Tamkaj za devetimi gozdički, prek sedmih potočkov, studenčkov, v njih trikrat po tri zlate ribice z diamantnimi očmi in bisernimi luskami, tam, dekle, najdeš srnjaka, srnjaka korenjaka, ob izvoljeni njegovi srnji; a vzemi kopje jadro, dekle, zalučaj ga dolgó, žvižgaje prek dobrove, ubij srnjaka, z bridkim mečem odprsi prsi — njegovo srce ti razodene radost tvojega življenja.

A kaj, dekle? Čemu ta žalost, solza? Tvoje oči... te tvoje oči niso več srečne? Kaj gledajo sinje oči, Ernačka, kaj vidijo tvoje oči? Ernačka, kaj nisi heroj? Kje sta bridki meč, kopje osorno? Kje so tvoje prsi in kita, ona svetla kita, katere nežnost je božala vso razkošno lepoto mladega telesa?

Ernačka?

Kje si, dekle, kaj vidiš, povej?

Čemu jočeš, saj si heroj?

V smrdljivi luknji, namesto klozeta zanjavela kanta za mešano marmelado: drek je marmelada. To je: pošastna kreature z izbuljenimi očmi, in zvodenele so te oči od prelilih solz živinskega trpljenja; makaronček ali dva, ki kot slučajno lebdi v lepljivi, polmasti brozgi sivkaste barve. Na edinem okencu, čisto pod stropom, štiri metre nad betonastim podom, oškropljenim z litri in litri krvi pretepenih kaznjencev, je trdna, gosta rešetka: najbrž se ne dogaja, da bi mesnati, od preobilne hrane in pijače v obraz zabuhli načelnik zaporov zamudil eno samo minuto: vedno pride natanko ob uri, objestno porožljava z debelim šopom ključev, ko odklepa milijontonska vrata, da odpelje Erno na zasliševanje. Potem jo pretepajo

kot psa. Z reflektorji se ji zapičijo v obraz kot pijavke krvose. Potem, daj, daj, priznaj, povej, izdaj, če nam poveš, ti ne bo hudega... Udarci s pestjo — kri brizga, zobje se lomijo. Kot čarovnico jo obešajo na lase pod sam strop, s knuto ji trgajo kožo z živega telesa — kot zverineži hudobci; v peklu ni moglo biti tega. Potem nazaj v celico, dvakrat dva metra in štiri visoko; okenca je na zaprto dvorišče, kako bi prodrli skozenj en sam žarek.

KDO SI? Erna, Ernačka.

KDO JE ŽIŽI? Heroj.

KAJ TI JE POVEDAL ŽIŽI? Nič ni povedal.

KAJ TI JE POVEDAL ŽIŽI? Nič... ne.

KAJ TI JE POVEDAL ŽIŽI? Letališče... bilo jih je mnogo... govorili so tuje... dobili so bencina... dali so čokolade... ubijati so hodili heroja Rhizea...

### I

Klozet je še prej določen s predsobico, to je nekakšna umivalnica, z ogledalom nad fajansno školjko za splakovanje rok po opravljeni potrebi, nad že omenjenim ogledalom je motna bučka za luč, ta je zadaj pri steni začuda neprosojna od svetlega apnenega mleka, s tem so bili razkužili straniščne prostore tik po vojni. Sosednji prostor je spet po dolgem razdeljen v dve polovici s tenko steno, ki pa ne sega do stropa, kot v resnici tudi ne raste iz tal, kar nekako zagozdena je med poprečna vzporedna zida. Tako sledi, da sta ena polovica prostora dva klozeta, vsak z lastnimi vrati, za katerimi se stiskata prostorčka kvadratnega tlorisa meter krat meter; ko odpreš vrata enega teh predelkov, se znajdeš tik pred nekam starinsko, okorno visoko školjko: ti stranišči sta kratko in malo dvojčka.

Stotnik J., predstojnik letališča, odpre prva vrata, ki držijo iz hodnika v predsobico z umivalnikom, ter zamišljeno vstopi, z gornjim delom telesa nagnjen malo naprej, da prag v nevidni prostorski meji najprej prekorači pravzaprav desna roka, ki drži kljuko, takoj za njo ves trup, šele pozneje leva noga; desnica sune vratno krilo nazaj, da podá notranjo kljuko levici, ta z uglajeno avtomatično kretnjo nevsiljivo zapre vrata brez šuma. Prostorček nima okna, je sploh brez vsake odprtine, ki bi mogla kazati naravo zunanosti; zategadelj sta noč in dan svetilka nad ogledalom. Ko vstopi, ga rahli okret k vratom v sosednji prostor na levi strani prikuje na zrcalno ploskev. Pramen svetlobe — v resnici je pramen, kajti žarki,

ki skoz zadnjo stran močnega stekla bučke nimajo izhoda, se prav tam odbijejo z vso močjo, kamor pač imajo prosto pot — obliva glavo in oprsje prišleca, ki v zrcalu prosto lebdi na temnem ozadju; sijajno razvidna slika: ozadje temno, ospredje temno — sredi vse te črne luknje prostora pa močno osvetljeni lik predstojnika; v prvem prizoru je samo jarko, v oči ščemeče razsvetljena podoba obraza utopljenca: obraz je že ves zelen, očesi sta izbuljeni, tako da sta beločnici okrog šarenic kot bela okvirčka na pobožnih sličicah z Marijo in Jezusom; ustnice so nabrekle in rahlo razprte, skoznje moli košček modro otečenega jezika kakor košček poslednjega grižljaja hrenovke, še prej pa je jezik priščipnjen med zobe, da malce blaži krčeviti ugriz — tako je konec koncev živo vijoličen in svetlikajoč se kot presna, z vodo oplaknjena češplja; lasje so venomer vlažni, trakasti, tu in tam je kak pramen zviti v spiralast koder; koža na čelu je zgrbančeno nabrana v gubovje, ko da bi mrliča kar naprej dajala huda, resna skrb: prikazen je skoz in skoz jasna in trajajoča. Stotnik se pred ogledalom nalašč še huje spači: to je morda ostanek otroštva. Naglo odpre naslednja vrata, prav ob tem pa postane že ves čas vsemu osnovna in determinantna potreba neučakano silovito nujna. Kar takoj se iztegne prek polovice prostora do prvih najbližjih vrat in jih, z nogami krčevito drobno cepetajoč, jadrno odsune.

### XXX

Na olesénem gornjem robu školjke čepi podolgovata oseba z moškim spolovilom, ki prav tako podolgovato bingljaje sega nekam dol ter naprej v notranjost kloake. Na tleh poleg školjke leži v plitvi lužici urina razpadajoča polovica strani iz časopisa; tu je natisnjena grafika z naslovom »Surova gospa«, takšna je vsaj zunanja podoba, a stotnik J. vé, da je na spodnji plati papirja natisnjen prav njegov članek, ki razglablja o perečnosti trenutnega stanja. Ta, ki čepi, ni nihče drug kot tuje govoreči seržant.

Dober dan, pozdravi stotnik v trenutku, ko se zave, pred kom in s kom se je znašel v nerodnem položaju. Pozdravi in še kar naprej bedasto, morda zaradi izjemnosti nastalega trenutka celo malce presenečeno strmi na ono, kar visi v školjko, v grafiko na kosu časopisnega papirja in potem še na ono podolžno reč; pogled pleše od tal navzgor, do oči seržanta (ki mora biti tudi sam v hudi zagati), pa spet do bingljajočega sečnika, obraslega s skodranimi dlakami, od spodnjic, na katerih se razločno črta rjava maroga posušenega govna, do jajčastih kolen, ki segajo možaku v krčevito zgrbljeni pozji do brade.

### II

#### Na zborovanju

Množica sega globoko nazaj v parter in temačnost. Predstoječa tribuna je četrtna betonske krogle, spodnja ravna ploskev tišči ob zadnjo steno mračnega prostora. Na vrhu je telo tribune

nekolikanj sploščeno, nekako kot obtočeno jabolko. Improvizirano leseno lojtrasto stopnišče drži iz globine dvorane do mize na vrhu odra in spominja na lestvico v kurnik, po kateri gredo kokoši spat. Tako se stopnišče končuje v ozki mizi, ali še raje se to nadaljuje kot narobe smuško vzletišče. Za rdeče pogrnjenim govorniškim pultom, ki se podaja tam kot nekaj izrastek sredi mize, stoji stotnik J., predstojnik letališča. Na njegovi desnici in levici za mizo sedita pomočnika v modrih uniformah. Ta si venomer navidezno nekaj zapisujeta v svoji beležnici, a v resnici to ni nič drugega kot poza, ki sta se je bila navadila in povzela od prejšnjih pomočnikov: vzdusje mora biti resnobno in uradno, kot se tu dogajajo resne stvari. Tik pod tribuno poseda na dveh dolgih klopih (ki sta glede na čelo publike v dvorani postavljeni ena pred drugo — zadnja je nekoliko višja) moški pevski zbor. Kadar je odmor, stopijo piloti — prav ti sestavljajo zbor — na klopi in pojejo, da se občinstvo ne dolgočasi. Tedaj se postavi v razkorak prednje dirigent, ki drugače sedi v prvi vrsti parterja med višjimi gosti zborovanja, in strumno taktira napev, kajpak pa poje tudi sam, kot bi ne imel popolnega zaupanja v svoje pevce. Med dirigiranjem se večkrat napol obrne v notranjost dvorane in se šarmantno priklanja in tedaj mu poslušalstvo goreče aplavdira. Ob tem se dirigent vse bolj smehlja. Videti je srečen. Skozi spretno zadelano odprtino se pojavi na odru lakaj, pred govornika stotnika J. postavi kristalen vrč bistre tekočine, z dna katere se dvigujejo k površju drobni mehurčki, nato sluga izgine, podoba je, ko da bi bila odprtina zanj nekje v podu, morda pod prižnico in prav med govornikovimi stopali. Stotnik J. se žejno oklene vrča, ga ponese k izsušenim razpokanim ustnicam, medtem ko čašo poleg aktov na pultu med hlastnim pitjem le kdaj pa kdaj prezirljivo ošine z zariplim pogledom. Ko pije, se sliši iz zvočnikov nejasno momljajoče glogotanje, kot če se potaplja v vodo prazna steklenica s širokim vratom; avditorij v parterju debelo požre slino in se spomni, da je žeja huda in žgoča. Predstojnik odloži vrč in si gre s hrbitiščem roke, s katero je malo prej nesel k ustom vrč osvežilne pijače, dvakrat in še tretjič prek vročega čela, posutega z drobno roso znoja; mimo tega z drugo roko urejuje in izravnava robove snopa listin pri mikrofону, tako izzveni celotna kretnja kot obljuba, da bo precej spet spregovoril. Pomočnika vztrajno potvarjata videz, da si nekaj beležita. Množica občinstva je opešana, v dvorani je močno zakurjeno, zimska uniforma pa še pripomore k splošnemu nemiru v parterju. Letavci se naveličano presedajo, odpenjajo si ovratnike na srajcah in si pihajo v razgaljeno oprsje, tako da se z brado dotikajo grodnice, gornjo ustnico pa povežejo čez spodnjo. Potlej si ogledujejo notranjost svojih vojaških čepic, ki jih imajo drugače tu med zborovanjem posajene na kolenih, takisto kot bi se prizadevali na svileni podlogi najti kaj novega, s čimer bi si zdaj mogli dati polnega opravka. Včasih se prične kaka skupinica ali pa tudi samo dva izmed prisotnih meniti o nogometni tekmi ali o ženskah, no, malone vselej jih zavednejši tova-

riši opomnijo s svarečim sikanjem med zobmi in skozi ustnice v šobo: skupinico takoj obide slaba vest, zakaj velika sramota je obnašati se nepozorno, ko govori predstojnik o važnih rečeh. Prisotni, ki so mlajši kot dvajset let, se prično včasih spontano in neumno neugnano hihitati skoz zatisnjen nos, znano je, da mladega človeka obide nenadna živčna radost, gotovo neutemeljena, ki ne pozna nikakih zavor, duška pa si daje z drobcenim na videz trapastim falzetnim hihitanjem; spričo tega zdaj tudi ni v moči zavednega dela občinstva popraviti vzdusje v prejšnje, treba je pač počakati, da se pojav poleže sam od sebe, kot je bil prišel; v praksi se je vedno pokazalo, da stroge opombe potencirajo smeh, kot je ta, v divje smejanje, ki more preiti po določenem trajanju celo v stanje, ki je na las podobno blaznosti, res pa ne zapušča nevarnejših posledic: prav tu se zde brki predstojnika J. neznansko smešni, čeprav so kratko in malo zelo poprečni in nezanimivi, komaj da so opazni. Občinstvo v prednjih vrstah prične kar na lepem ploskati; to je način, ki je nalezljiv; širi se iz središča v loku po vsej dvorani, tisti poslušavci, ki sedijo v zadnjih vrstah, pa svoje darilo govoru podkrepijo z nekaj silovitimi »hura«.

Stotnik J. se klanja in z zadovoljnimi potezami okrog ust in oči odpravlja po lestvici v globino dvorane, med povablence v prvi vrsti, dirigent vstaja, povabljeni vstajajo in priliznjeno ploskajo še naprej in kar stoje, nekateri mu uspejo stisniti roko in ga pri tem dobrohotno potrepljati po rami, medtem se proti občinstvu obrnjen klanja že tudi dirigent — tako bi aplavz publike lahko veljal tudi njemu. Zbor stopi na svoji klópi, taktirka zaniha dvakrat v prazno, vaditeljeva pljuča zajamejo veliko zraka, njegove čeljusti pa ostanejo razklenjene in ustnice razprte, zaokrožene malce v šobo, pogled je strog, rezek, kot če bi šlo za nastop življenjskega pomena. Slavljani stotnik J. ves žareč sede na prazno mesto, odmor se prične, mimo tega pa pomočnika še naprej zagotavljata svoj resni odnos do zborovanja, saj se ves čas nagibata, zdaj prvi zdaj drugi, eden prek drugega, nekaj krilita z rokami, kot bi hotela dati svojim besedam zelo plastičen videz, a prejkone bi se izkazalo, da se menita o nogometni tekmi. Potem se eden od njiju nenadoma zdrzne, togo in strumno se postavi v pozor: spodaj mu stotnik pomiguje z ukrivljenim kazavcem, češ, da si mi takoj tu. Drugi pomočnik je počasne narave in telesa, tako še naprej krili z rokama, ves čas gestikulira, tudi ko tovariša že ni več blizu, ta se zdaj opoteka niz vegaste stopnice, takisto kot prezgodaj in na silo zbujena kokoš iz kurnika. Stotnik mu nekaj pošepeta v uho, nakar pomočnik znova spleza na tribuno, gre z gotovim korakom mimo tovariša — ki zdaj osramočeno poveša glavo k beležnici in se pretvarja, da prebira zapiske, ki naj bi si jih malo prej napravil, a si jih ni napravil, ker se je tudi tedaj le pretvarjal v svoji dejavnosti — stopi v govorilnico in oznanj s počenim glasom, ko da bi presipal suh zimski fižol: »Veledenjeni naš gospod predstojnik, gospod stotnik J., mi je pravkar naročil, naj sporočim, da se bo zborovanje nada-

ljevalo jutri ob osemnajsti uri in trideset minut v prav teje dvorani. In zdaj pojdite mirno v vaše kasarne, gospod stotnik pa vas pozdravlja in vam vošči dober tek in lahko noč!«

Avditorij je zakričal hura in vse plane k izhodu. Takoj zadaj se preriva še pevski zbor z dirigentom na čelu, tako da ostanejo v dvorani visoki gostje, pomočnika in seve stotnik sami.

### XXX

Predstojnik si rahlo popravi kravato, vtem se tudi počasi in preračunljivo dviguje s sedeža, kot bi preudarjal kaj zelo pomembnega. Gostje ga v zadregi svoje nevednosti oponašajo, tudi oni previdno vstajajo. Stotnik jim pokaže, naj le sedijo; potem pa reče: »Sami veste, kako hudi problemi nas tarejo: ne vem, ali bi govoril o teh s tribune ali vam bolj ugaja, da se pomenimo v isti ravnini?« Gostje molčijo, ni jim vseeno, rajši bi videli, če bi se pomenili v isti ravnini. J. to uvidi, zato namigne pomočnikoma, naj prineseta v dvorano dolgo sejno mizo, ki jo potem postavita med oder in prvo vrsto v parterju. Ob vsako obeh daljših stranic postavita eno od klopi, na katerih je prej sedel pevski zbor. Ker so pevci med odmorom, tedaj so prepevali, na klopih stali z blatnimi škornji, morajo gostje zdaj s svojimi belimi robčki očistiti umazanijo, saj nočejo onečediti svojih bolj-ših temnih oblek.

Predstojnik J. se postavi ob enega ožjih — »častnih« — koncev mize in nadaljuje prej načeti uvod, ko reče:

»Vojaška tajna je to, kar vam hočem zdaj povedati. A ker ste poslanci, parlamentarci, je vaša dolžnost vedeti za probleme, ki se, čeprav, ne dotikajo izključno gospodarskih zadev — te so vaš resor. Tega, da pristajajo na našem letališču tuja letala, ki sodijo k vojaškemu potencialu tuje države in služijo vojnim operacijam v spopadih, ki se odvijajo v sosednji deželi, verjetno še niste slišali; to je vojna tajna. Če ste slišali, gotovo niste verjeli; nasprotniki naše ureditve govorijo, in sploh se govori, da so tista letala last naših ideoloških sovražnikov. Toda: to je resnica. Letala so res last naših ideoloških nasprotnikov, res letijo nad našega ideološkega prijatelja — a to ni važno; saj te usluge jim ne delamo iz globine srca, to, upam, ste do zdajle mogli uganiti tudi sami, gorivo, ki ga tu prodamo njim za kupe reči, kakršne pomenijo v tujini visok standard, nam je malone odveč, tistih nekaj naših zastarelih letal — saj še tega imena niso vredna — pije zelo malo goriva. Tako ga lahko večji del menjamo; v zameno dobimo nič koliko čokolade, polnomastnega mleka v prahu, bele pšenične moke in britvic iz najfinejšega jekla. Kupčija je vsekakor nam v prid; sicer pa je tule med vami gotovo kak ekonom, ki vodi račune o »uvoženih artiklih in dobrinah«, kot je ves material, ki ga pridobimo na letališču po tej poti, deklariran. —»Vi bi radi nekaj povedali? —« Stotnik je opazil, da je eden gospodov preplašeno, rahlo dvignil dva prsta, zato ga je zdaj pozval k besedi. Oni se sramežljivo smehlja, zakaj velika čast je, če stotnik J. nameni komu vprašanje in je

to namenjeno zares le temu komu. »Da,« reče vprašani in pri tem veliko kima. »Kaj — da —?« ga posmehljivo gleda J. »Jaz sem ekonom, prej ste vprašali, če je med nami kak ekonom, in imam opravka z „uvoženimi artikli in dobrinami.“ Zdaj ga pogleda J. še bolj posmehljivo, kot debila, ki z njim človek nima kaj početi, ostali poslanci pa se gromko zasmejijo neumnosti svojega kolege, ona ki sedita ob ekonomovih ramah, ga zlobno in privoščljivo sujeta s komolci.

»Pustimo to,« reče stotnik z resnim glasom kot učitelj razposajenim šolarčkom. »Glavno je, da ste soočeni z dejstvi. Rezimé: od vsega tega manipuliranja imamo zgolj veliko materialno korist. Zato si ne belimo glav. Problem, ki vas hočem seznaniti z njim, pa je zrasel nepričakovano, tako rekoč iz tal, bi dejal, in pozval sem vas zato, da ga zdajle tule rešimo s skupnimi napor.« Stotnik nekoliko pogrknje, da si izčisti grlo za važne besede, ki imajo v naslednjih trenutkih priti skozenj na plan. »Tega, da tu pristajajo letala, ne ve niti en sam vojak — to naredimo zelo preprosto, da jih narobe obveščamo. Vsi pa vedo, da pri nas že dolgo gostuje tuji oficir. Ta opravlja funkcijo začasnega letališnega poveljnika, kot smo dali vzletišče v zakup, podrejeni se mu moram tudi jaz sam, čeprav je on po činu le seržant, medtem ko sem jaz stotnik.« Tu stotnik kratko pomolči, da bi med poslušavstvom zrasla napetost in zanimanje, pa tudi da uredi svoje misli. »Naravnost in na kratko vam povem, dobro si zapomnite: v kratkem razdobju seržantovega gostovanja sva se vroče navezala drug na drugega. Najini ideologiji, ki sta si že ab ovo in a priori nasprotni, nista mogli nikoli, prav nikoli niti za trenutek skaliti pristnega odnosa, čistega, polnega odnosa — brez pretiravanja: najlepše prijateljske ljubezni, ki nama je zavladala. Ljubezen, čista, platonična... ljubezen, ki sta ji tuja telesnost in fizični dotik. Občudovala sva se. Nikoli ni padla med naju senca priznanja te simpatije, predobro sva se zavedala, da bi že najmanjši šum suhega lista, ko pada jeseni z drevesa, ki bi bil samo na videz podoben priznanju in izpovedi te ljubezni, v trenutku vse lépo uničil, zamazal, oblatil... Tolikanj sva se bala konca lepote, da sva se naravnost skrivala drug drugemu: če sem ga videl prihajati po hodniku, sem nemudoma smuknil za prva vrata, in kadar je on opazil, to so mi seveda pozneje povedali drugi ljudje, da sem kje v bližini, tedaj ni čakal mojega pogleda, s srcem, polnim sladke boli, se je skril za prvi hišni ogel — od tam, tudi to so mi povedali pozneje, me je skrivoma opazoval, njegove oči s prelepimi trepalnicami so bile polne solzá, roki je proseče stiskal k prsim — in počakal, da sem se kam umaknil. O vseh službenih zadevah sva se menila prek mojih pomočnikov, v neposreden uradni stik sva prišla komaj enkrat v vsem času, kar je tu. A tedaj sva izmenjala samo nekaj najnujnejših običajnih fraz — in pri tem sva gledala v tla. Edina kolikor toliko osebna točka v tem pogovoru je bil zaključek, tedaj sva bila že s hrbti obrnjena vsaksebi, tako si nisva videla niti nog, kje šele glav: seržant me je pohvalil, da sem najboljši in najuglajenejši predstojnik, kar jih je kdaj videl,

in da mu je v nebeški užitek in nepopisno čast delati z mano. Odvrtni sem hotel kaj vsaj približno tako zgoščeno lepega, polno pomenljivega, a niti ust nisem utegnil odpreti, tako hitro se je v svoji uvidevnosti umaknil v bližnji hangar. Pozneje sem napisal dolgo pismo, kjer sem izrazil srečo spričo njegovega zadovoljstva nad mano, ki sem pravzaprav samo njegov podrejeni in mi more zato ukazovati; a še danes mi je žal, da sem pismo, takoj ko je bilo spisano, sežgal, zdelo se mi je preveč osebno; ko bi bil pismo poslal, bi se vsa doseđanja prihodnost odsukala popolnoma drugače, ena sama sekunda v zgodovini, en sam trenutek je osnova za vso bodočnost; če bi bil pismo poslal, se ne bi zgodila grozotna tragedija. A zgodilo se je. *Med nama je končano.* Kolikokrat so bile že izgovorjene te majcene, pravzaprav smešne besede! In kolikokrat sem jih kdaj prej, v zvezi s kako sramotno nepomembno rečjo izrekel tudi jaz! Pa vendar, kako drugače je zdaj, to pot: ko da ni končano samo med njim in menoj, ampak tudi med menoj in vsem svetom, med menoj in Življenjem. Nikomur se nočem smiliti! Zaslužil sem, kar me je zadelo. Kaj vi porečete, kaj bi mogel biti vzrok temu koncu, in v čem je tragedija? Ugledala sva se, kot bi se v najgrši sanjski pohotnosti ali sramotni pijanosti niti v mislih ne drznila ugledati: bilo je v stranišču, da, v klozetu, v sralnici!«

J. se ozre z očmi, utopljenimi v solzah nemoči ob nesreči, med poslušavstvo: poslanci so sedeli tam kot na izvršitvi smrtne obsodbe najboljšega prijatelja, glave so sklonili globoko na prsi, sramovali so se solza, ki so tekle prav iz njih src; tako jih je presunilo. Stotnik mehanično strese z glavo. Iz notranjega žepa suknjiča vzame bel robček in se usekne; ne preveč hrupno, to bi ne veljalo. Z glavo strese še enkrat in reče:

»Fantje, prijatelji, glave pokonci. Zdaj ni čas... prepozno je, kar je prepozno. Vsi vemo, kaj nas je zadelo, a čas nam ne da biti človek. Tudi prek tega moramo s pokončnimi životi, z ravnimi koleni. Dajmo, premislimo o vsem, kot se spodobi, ne bodimo babe! Glejte: tretji osebi, opazovalcu, bi vse skup ne pomenilo več kot neroden položaj (govorim o ugledanju); res, prav tisti trenutek se zavedata tudi prisotni osebi le neugodnosti, ki jo ta trenutna podoba povzroča (dovolite, govoril bom zaradi neosebnosti — saj problem od zdaj zadeva enako polno nas vse — ves čas v tretji osebi, in zaradi plastičnosti bom govoril v sedanjiku): a tu je povedati kljub vsemu še marsikaj — če se povrnemo, da ponovim: na primer, da je seržant, ki sedajle ves v obupni zbranosti in skrajni napetosti opravlja fiziološko potrebo, še pred nepolnima dvema dnema pohvalil podrejenega stotnika, visoko povzdignil njegovo vrednost, ki tudi zdajle stoji prav tule in zre v kos časopisnega papirja na tleh: na vrhnji strani se kaže grafika »Surova gošpa«, a pomembno je, da stotnik ve, kaj pomeni skrita stran papirja na tleh: tam je natisnjen njegov članek o trenutnem položaju. Važno delce, vanj je stotnik vložil ničkoliko noči, tehtna razprava, ki dialektično namiguje na dejansko stanje in ga prav po dialektični metodi opravičuje.

Stotnik zre presenečeno, kot bi nikoli ne mogel dojeti, kako da se valja njegovo na obraz obrnjeno delo — in pohvaljen je bil od tu prisotnega, če bi seržant obvladal tukajšnjo govorico, bi brez dvoma v prvi vrsti pohvalil prav članek — v lužici urina na tleh javnega stranišča; povedati gre tudi, da je med tema osebama že prvi dan, ko sta se spoznali, zavladal poseben, izjemen odnos, poln simpatije z obeh strani; naj povem tudi to, da sta si osebi tudi fizično ugajali že ves čas, od vsega začetka. In zdaj to ugledanje, ki mu, da bi bil trenutek res popoln, dela nekakšno komično-situacijsko vez in smisel značilno vljudni pozdrav podrejenega nadrejenemu — dober dan! Res, sijajno izoblikovan, celo ostro začinjen trenutek! Trikotnik: oseba na školjki z opravljanjem svoje potrebe — vstopajoča oseba — vstopajoče osebe tvorstvo v podobi kosa časopisnega papirja, ki se valja tamkaj na tleh, ta trikotnik je trdno neuničljiv, enakostraničen, vsi koti so v obeh možnih odnosih krepko ravnotežni; kompozicija podob pa ostane na žalost ena tolikih sličnih, ki odidejo nezabeležene v večno pozabo: ostane pač samo trenutek, ki se konča s tem, ko po visokem obratniku svojega zenita zaplava v zgodovino, da bo pomogel na dan sledečemu in vsem sledečim trenutkom — torej vsaj prihodnosti. Apogej in konec pričujočega trenutka sta izražena v besedici, kar vzkliku samosramovanja — oprostite! — ki pride iz stotnikovih ust, iz njegovega srca, polnega zgražanja nad samim seboj.

Tu stotnik J. premolkne, da požre slino. Kazno je, da bo prêcej povzel, a molči še kar naprej, očitno nekaj preudarja, ko da ga je spreletela domislica, ki mu je samo šinila skoz um in jo zdaj išče brskajoč po polspominu, naprezajoč se, pa vse brez uspeha. Bolj ko je govoril, bolj odsoten je postajal izraz na njegovem obrazu, ustnice so se skrčile v eno samo drobno, tanko, kratko črto, ki venomer izginja v ustni votlini; ko da sta se spodnja čeljust in gornji del obraza zlila v enovito, iz živega kamna rezano podobo. Tu, ko J. premolkne, se razpre črnina: kot skozi okno pogled v noč: prostora ne gre zanikati, dasi v stvari sploh ni viden. To ni nič, to je praznina, ki ni nič, ne more biti nič: tema ni nič, tema je tema — in ta tema je v nadaljevanju, v globini prostora. Poslanci nimajo kaj početi; pač: tudi njih ustnice so izginile. Brezizraznost. J. se kot nekoliko prikloni in jih gleda. Vse po vrsti. Poslanci gledajo njega, molčijo, a ta molk vpije, silovita solidarnost veje z obeh, z leve in z desne strani sejne mize. Vdanost ni pasja: fantastična vdanost hipnotiziranih srednikov — da, malone strojev. Gladkih strojev, pokromanih, da so kot zrcala. J. si gre z dvema desnima prstoma v brke, kjer se na drobno, pa vendarle zelo počasi, zložno, ritmično čoha. »Povedal sem vam vse,« reče in takoj doreče: »Domala vse. Če sem katero mnogoterih nepogrešljivih malenkosti (in prav te so najvažnejše) v naglici izpustil ali pozabil, se bom pozneje gotovo spomnil in se dopolnil. In zdaj apeliram na vas: če vas kaj zanima, če je še kaj nejasno, mi, lepo prosim, recite za pojasnilo. Bodite pošteni do sebe in do skupnega položaja, vedite, da smo na istem.«

Med poslanci se zbira prestrašen molk, ki se takoj razpihne v masivno, neprodirno kupolo boječnosti; nihče se ne upa spraševati, nobeden si ne drzne dvigniti pogleda. Stotnikova prevejana, malce umazana diplomatska poteza postaja očitna: nič lažjega kot zaplesti v tako temačno, nepregledno zadevo čim več oseb, da se breme greha porazdeli enakomerno na vse glave, vsa pleča; poedinec trpi vzporedno z muko bližnjega, oba pa sta v prostoru vsesplošnega trpljenja, tako tudi ne gre zanikati, da je strogo osebno trpljenje v vse-splošni nesreči istega vira mnogo lažje, preprostejše in manj boleče; lastno tragedijo razpihniti, da je videti preobsežna in pretežka za poedinca, pa jo zategadelj prevzame nase in v razrešitev magari aparat, kot je država, ni preprosta zadeva, umazana je pa še vedno — in to toliko bolj v vsej lastni prevejani diplomaciji. Se poslanci tega zavedajo? Le kdo bi vedel! Kazno vsaj že ni tako. Poslanci so riti. Tihe, smrdljive riti.

Nato jih stotnik presenečeno premeri, ne vsakega posebej, kar tako, nedoločno poprek. Vse je moral pričakovati, kot se je zdaj ustavilo v obratu, le dela se presenečenega, očitno tako: »Kaj res? Nihče? Še meni primer ni docela jasen, in da je vam! Pojdite no!« Da, tu, prav tu se nepristranskemu opazovavcu pokaže majcena podlost početja J.: kako lahko, še prelahko bi dvignil in iztegnil prst v najbližjega poslanca in ga povprašal o kaki drobnariji, če mu je blizu ali kako jo razume. Stotnik pa ne napravi tega. Ostane pri vzkliku začudenja. Dobro ve, da ne bo nihče prisotnih niti pisnil. In to mu je pogodu, očitno. Zato dvigne obe roki kot duhovnik, ki pokaže bogu, da sam zaupa v svojo čredo, saj jo objame v svoje okrilje, in reče s svečanim glasom: »Dragi gostje, moji dobri prijatelji: odkrit sem bil, sami veste to bolje kot jaz, in da sem bil tak, temu niso vzrok moji osebni interesi, pač pa koristi vse naše družbe in dežele. Glejte, jutri bo tu ponovno zborovanje, tudi na to vas vabim, bodite spet moji častni gostje. In do jutri, časa je na pretek, o vsem dobro premislite, zakaj prav jutri bomo potrebovali skupne, vse naše moči, da razrešimo mučno zadevo in ji napravimo uspešen konec. Gotovo je med vami vsaj polovica takih, ki že imajo rešitev v mislih, pa se iz skromnosti ali kaj ne upajo na dan s predlogi. In do jutri, dragi moji, zberite vse moči, premislite o zadevi enkrat, dvakrat, petkrat... Tako, čas je, da zaključimo današnje zasedanje. Na svidenje jutri ob tem času.«

### III

»Kar tako se pa ne bomo šli,« reče čist, zveneč tenor iz teme v globini parterja.

»Prižgite luč! Prižgite luč!« zavpije stotnik J. Preganil je že šop listkov, iz katerih je bil črpal osnove svojega govora, in zdaj se je že napol obrnil k vratom in od mize; poslanci so ga oponašali, tudi oni so zdaj obnemeli. Nastalo vzdušje spominja na ozračje, ki vzvalovi med dvema osebama, od katerih je ena zalotila drugo pri prepovedani igri (po svoji miselnosti), druga pa se prepoveda-

nosti, izvirajoče iz prav te miselnosti, ne zaveda, še več — prepričana je, da dela prav. (Na primer: mož tepe svojo ženo — tujec se viteško vrže v mlin batinanja, da jih da pretepavcu po nosu. Linija pretepavec—vitez, ki je od zdaj naprej trajajoča stalnica med osebama, je verjetno neuničljiva. Gotovo pa ostane kje v ozadju — morda v podzavesti viteza in pretepavca — zato malone izven vsega vedno obstaja nevarnost novega incidenta, podobnega prvemu. Skratka, pretepavec initez se ne moreta več vzljubiti v katerem koli smislu.)

Pomočnika, ki sta med stotnikovim govorom ves čas brez trohice zanimanja sledila kretnjam svojega predstojnika (še vedno sta posedala na starih mestih vrh odra), sta zdaj kot živalci, ki so ju po dolgi ječi izpustili v svobodo, kot dečka, ki se po prestani kazni smeta iti igrat z žogo na dvorišče; ko da sta pozabila na dostojanstvo, ki bi jima moralo biti skoraj globoka vera in prepričanje, prezreta lestveno stopnišče, z odra skočita kar tako, v dolgem loku; in še v zraku potegneta izpod pazduhe vsak svoj avtomatični samokres, da ju zdaj vihtita z nenavadno spretnostjo in sta videti kot bliskovita revolverša; tako se šele zdaj, ob vse tem tudi osvetli njuna dejanska funkcija: pomočnika sta zgolj stotnikova osebna straža, nikakor in nikoli ne politični osebnosti;

»Ni potreba,« reče glas, in drobàn, kodroglav mlad mož stoji pri sejni mizi, tik stotnika, ki še naprej uskočeno v sključen drži gleda v temo. Pomočnika prižgeta luči in pokaže se, da sedi v zadnji vrsti parterja, od koder je bil prišel glas drobnega moža, še dekle.

»Kaj ti? Spet Mara!« zagode J. in jo gleda. Mari je vseeno, tam sedi in se ne meni za nikogar.

»Da, tudi ona,« odvrne prišlek v pilotski uniformi. »In ona bo za pričo, če je sploh potrebna.«

Odgovor stotnika zmede, v stiski se obrača k pomočnikoma, ki uperjata samokresa izmenično od pilota v zadaj sedečo Maro. Položaj ima nadah dramatičnosti. Stiska stotnika J. narašča, to dokazujejo njegove živčne, neutemeljene kretnje; nazadnje se odloči in namigne pomočnikoma, naj spravita orožje. Onadva to storita, a pri tem ne skrivata globokega razočaranja, celo tegobno vzdihneta. Poslanci so kot hazarderji, ki so jih zalotili pri prepovedanem početju; trebuhe dlani drže tesno na rob mize, z bradami tišče v prsi, njih oči pa spretno, vajeno silijo spod obrvnih lokov; nemara se pripravljajo na protiudarec. Zdaj se stotnik prisiljeno sprosti, videti je, da se je šele pravkar znova zavedel svoje premoči. Bliskovito se okrene, da obrača razprto oprsje in gol obraz zlovešče hladno v prišleka.

»Kdo pa sploh ste?« vpraša, ko da zabičuje. »Kdo?« Iz tega drugega kdo se zrcali nič koliko zaničevanja, iz katerega je odločno razbrati pričakovanje: prišli je *nikdo*, več ne. Nastop je suveren, ukazovalen, oblasten.

»Nikomur ne bom priča,« reče Mara iz globače, pri tem opazuje lahko nohte, konice čevljev ali pa gladi gubo na pomečkanem krilu; njen glas trdi, kar pravi. Pilot se ne zmeni, bolj zase mrmra — saj to sem vedel že takoj, cipa Mara. Stotnik uvidi v pričujoči priliki svojo nadmoč in prednost pred

pilotom, zato se nasmehne in poreče še bolj visoko:

»Kdo pa sploh ste?«

»Imena niso važna, kajne, stotnik?«

»Zahtevam jasen odgovor, kot jasno sprašujem,« zagrmí, resnično, zagrmí v dvorano. In to je prvič, ko stotnik zares kriči.

»Vse sem slišal, stotnik,« reče pilot in se dela, ko da je preslišal togoto. »To, da nam ljudstvu pred nosom počenjate stvari, ki niso opravičljive niti v sebi, še manj izven sebe, vam odpuščam, za enkrat vsaj...«

»Žiži, ti sam veš, zakaj sva bila tukaj,« reče Mara in vstaja, da bi odšla. Pomočnika jo nemudoma prestrežeta, roki ji zvijeta na hrbet, da zatuli v bolečini, in jo privedeta pred stotnika.

»Govôri, Mara, dosti mi je že večnih komedij s teboj,« reče J.

»Nimam kaj,« reče Mara. Pri tem se namrdne in dvigne krilo na stegno desne noge, ga podrži z laktoma, koleno izboči vnaprej in si pripenja nogavico; poslanci se obrnejo stran, vendar pa z očmi vestno sledijo slehernemu gibu.

»Pustimo to, stotnik, da ne bo zagate: z Maro sva ostala, ker nama je tako prijalo, ne res, menda se ne boste vtikali tudi v moje intimno življenje, ko že svojega vpletate v sistem in tako blatite državni aparat.«

»Drži go...« se malone spozabi J. in takoj spregleda svojo premoč: »Kdo vas je spraševal o tem, vojak? (Žiži!) Nimam namena vtikati se v intimno življenje kogarkoli, tu je nebroj drugih stvari: vojak, ste že slišali za Statut? Kot pilotu bi vam moral biti Sveto pismo in Koran hkrati! Si sploh morete misliti, koliko kaznivih dejanj v enem ste zagrešili? In veste, kaj temu sledi? Mi smo vojska, armada: mi imamo svoja sodišča. Vam to kaj pove?«

»Pustite ga no, predstojnik,« proseče vzklikne Mara, ko ji seže grožnja v srce in se pri tem čuti delno krivo. »Saj nisva vedela, da se bo zborovanje nadaljevalo, tu sva menila ostati le kako uro, dve...«

»Molči,« reče pilot Žiži jezno in strogo. »Stvari naj bodo jasne, ljudstvo naj ve, kaj se godi nad njegovo glavo. Zdaj pa jaz vas povprašam, če dovolite, stotnik: Ali se vi mogoče zavedate grehov, ki ste z njimi umazali naš sistem, za katerega pravimo, da je pravičen?«

»Sistem? Sistem smo vendar tile poslanci in jaz.«

»To, prav to sem hotel slišati iz vaših ust! To-varišija,« obrne se k poslancem, »se strinjate s stotnikom?« Jasno, da se strinjajo, to je očitno, a na njih je le, da molčijo in se ne vmešavajo. Zdaj se vedejo kot na prisilnem pričevanju pri osebem sporu; ko da bi šlo za Maro, recimo, in ne za ideje: ko da bi se stotnik in pilot prepirala o nepomembni stvari. Žiži jih spodbuja:

»Ja ali ne?«

»Jutri, dragi prijatelji,« prezre J. Žižijevo jezo in izziv, to reče kot človek, ki se je po nedolžnem zapletel v neumen položaj, pa se zdaj kot tipaje, nežno opravičuje, a ne zaradi sebe, zgolj namesto povzročitelja neumnosti, ki mora biti ves čas vi-

den kot grešni kozel na visoki skalni polici, kopa joči se v soncu, »ob tem času — kot smo se zme-nili. Meni pa, vas prosim in računam na vašo uvi-devnost, oprostite, vidite, opraviť moram z majh-no nerodnostjo, ki je nisem bil mogel predvideti. Na svidenje!«

Poslanci vstanejo, vsi hkrati, nekoliko se trudi-jo, zlasti oni s trebui, ko si prizadevajo splezati izza mize, kamor jih kuje ozko enotno sedišče.

»Stoj! Nikamor!« zavpije Žiži svareče, a nihče se ne zmeni zanj, vsi in vseppek prično žužljati, nekateri se glasno, v kratkih sunkih posmejavajo, a smeh velja očitno pravkar zbiti šali sosedu, vse je pozabljeno, odhajajo, kot so bili prišli, nedolžni, njihove vesti so čiste, odkrito se veselijo dobre ve-čerje, saj so si jo končno tudi prislužili po tem dolgem, napornem posedovanju: skratka, opravili so svojo dolžnost, poklic njihov, zato so radostni.

»V imenu ljudstva! Stoj!« Žižijev tenor je zve-neče pojoč, res da preglasi, prezveni topo bučanje (zdaj se je žužljanje sprevrglo v bučanje), a nihče ne sliši v njem glasu ljudstva.

Dvorana je podoba tihega, zapuščenege čebel-njaka po rojenju; tako stojijo meter vsaksebi stotnik J., pilot Žiži, cipa Mara, nekoliko dlje pa pomočnika kot eno samo telo.

Takšna nesramnost, takšna nezaslišana nesram-nost, si mrmra stotnik v brk in pri tem nekaj drobi prste po svetleči se gladki površini sejne mize, ko da bi hotel pobobnavati. Žiži se z roka-mi v žepih sprehodi nekoliko krajših, upognjenih korakov, ob koncu šestega vzame levico iz žepa ter požuga v strop: videti je majhen, prav majcen, a besen, prav srdit, ta mali mož!

»Se vi, odidite!« živčno spregovori J. in pogled pleše od Mare k pomočnikoma, pa spet nazaj. Mara prče uboga, ona gresta, da se ozirata, ko da bi se bala za predstojnika.

»Ostanite! V imenu ljudstva!« Mara je že zunaj, ko se pomočnika še enkrat ozreta, in Žiži zavpije popustljivo: »V božjem imenu!« In v isti sapi do-reče ter pri tem zre v predstojnika: »Prekletlo!«

### XXX

Zdaj se stotnik smehlja; kot v prazno, podobno tistemu, kadar se človek spomni česa le sebi ša-ljivega, a v tem smehlaju je gubica zlobe, hudob-nega načrta. Žiži se ne smehlja. Žiži gleda zmede-no, ko da bi mu ne šlo v račun, kar se je zgodilo. Žiži stoji beden v svoji drobni postavi; moč nje-gove odločnosti ni splahnela, vede se nekako gos-posko samozavestno.

»Lomiš ga, Žiži,« reče J. priliznjeno in Žižija pri tem tika. Žiži se nasmehne in vrne porogljivo: »Misliš?«

»Glej, nikoli me ne bi mogel razumeti, in ne boš me, zakaj moje življenje je že samo po sebi in v sebi hudó zapleteno: no, pustiva ideale, politiko . . pomeniva se kot prijatelja, ki si hočeva pomagati.«

»Ogni se prejšnji mušji imbecilnosti — jaz ni-sem poslanec,« reče Žiži in se igra z rečjo v žepu; Oči J. gledajo, kako se roka igra z rečjo v že-pu: videti je, da ga kretnjice prstov zabavajo, ne-kako prebira jih, saj se pomenljivo nasmehne in

pravi: »Mara—«, nakar se Žiži tudi pomenljivo nasmehne in odvrne: »Tepec,« kar stotnika užali, da se zresni, tudi spet vzraste v predstojnika.

»Vojak, stojiš pred višjim činom! Razloži, kaj bi rad dosegel s svojim incidentkom? Opozarjam te: ne vmešavaj se v državne zadeve, večji možga-ni so, ki se z njimi ukvarjajo.«

»Pripomnil bi uvodoma naslednje: ne bom se vmešaval v državne zadeve, te so mi malo v mar, in tudi nisem ti, da bi strogo zasebne probleme in tegobe razpihoval in jih potem skoz to podlo pod-tikal aparatu sistema ter s tem črnil vse ljudstvo. To, kar praviš o svojem 'izjemnem' odnosu do tujega seržanta, da je koristil vsemu stroju in si-stemu, je ostudna laž, a končno, naj le bo; nekaj popolnoma drugega je: kot član partije, v katero si včlanjen tudi sam, te opozarjam, da bom na prvem prihodnjem zasedanju glavnega komiteja iznesel vse podrobnosti o tujih letalih . . . Prepri-čan sem, da partija ne ve o vsem prav nič; nekaj izdajavcev in tujih agentov, ki so v naši deželi že po tradiciji globoko vkoreninjeni — širom zna-na stvar, je vse skup skovala na lastno pest in tako izključno v svoje dobro. Nimam te namena prepričevati o temeljitosti in pravilnosti mojih gle-dišč ter stališč, lahko pa mi verjameš na besedo, da niti niso strogo načelna in povzeta, nihče mi še ni uspel zabiti v možgane nečesa, kar ni sprejem-ljivo tudi za širši krog ljudstva, kot mi do zdaj še nihče ni izbil, izmozgnil, izdružil srca iz telesa; srce je tule, da, tule, moje srce bije za stvar; v meni ni greha. Meni sta partija in ljudstvo eno. In ker ti in še nekaj tvojih pomagačev goljufate partijo — to, priznaj, je neizpodbitno — goljufate ljudstvo, ki vam daje živeti. Mislim, da bo dovolj. Grem.« In stopi proti vratom; nastop stotnika malce preseneti, a hitro se zbere, da izza usnjenega hlačnega pasa izdre ošiljeno bodalce; kot drži Žižijeva pot k izhodu mimo stotnika, se ta postavi pred vrata in pomoli bleščečo kovino predse. Žiži se bliža brez bojazni, da je strogo nalik živali, ki se ne more zavedati resničnosti lovčevega orožja. Konica se prisloni k njegovim prsim, saj je po sta-su dosti nižji od stotnika, za celo glavo nemara. »Zdaj sem jaz na vrsti, da zavpijem stoj. Oprostil boš, zavedam se nesmiselnosti metode, a vem, da te bo le ta ustavila: nikamor! Slišiš? Lepo tjale iz-voli na katerega stolov, lahko pa se zavalíš na tla, kot si se valjal pred pol ure — še zdaj si ves blaten po hrbtu; -Uniforma naj bo vedno snažna, je to kje rečeno?«

Žiži se prestrašeno umakne.

»In zdaj bom zaklenil vrata, ni mi do tega, da bi naju kdo motil: časa imava vso noč. Prijetna misel, ha?«

Zdaj Žižiju igra okoli ust gnus do stotnika, a trdno obsedi na sejni mizi, kamor se je sko-bacal.

»Tako,« pribije J., ko nese v žep ključ od vrat, ki jih je bil zaklenil. »In zdaj, dragi, posluh:

Nisem vojak. Po sili razmer sem, kar sem. Izo-bražen človek sem, a vojna mi je prekrizala vse načrte. Dvignil sem se iz revščine, takole, vidiš, s temi možgani v tej glavi, s temi rokami v roka-vih tele uniforme. Ni mi za noben političen si-

sem, čeprav sem, a to ni oportunizem, v partiji, ki si jo prej omenil. Sem človek, in v prvi vrsti to, edina vrednota zame je posameznik. Človek je sam: človek je popolnoma sam. Družba, sleherna družba, je nasilje nad posameznikom. Temu nasilju se upiram — stil, način, kako se upiram, ta dva nista važna. Ne: izbire ni bilo: načela te partije so marsikje *moja* načela, tako mi vse skupaj ni tuje, to je tudi eden vzrokov, da sem sploh pristopil k stvari; pravzaprav obstaja eno samo, edino torišče (zame): to je partija, ki je kljub vsemu lepemu, svetlemu še vedno partija, kot so vse ostale. Partija, ki hoče družbo po svojem kopitu. Partija, ki uresničuje in *bo* uresničila takšno družbo. In prav to je tisto: meni je družba tuja. Važen je po-e-di-nec. Seveda pa tudi partija vestno in vztrajno propagira parolo, ki sem jo pravkar izrekel; in pri partiji res ni drugega kot parola. Že v teh nekaj letih po vojni se je pokazalo, kako lažnivo je vse skupaj, kakšna odstopanja, razhodi, da, prava nasprotja so se pojavila glede na prej deklarirano vlogo novega sistema: človek ne pomeni tej — kot vsaki drugi — družbi nič. Nič. Vse je zbito v kup gnoja, nikjer sledu kake individualnosti. Sčasoma sem se pričel spraševati: ali niso morda temu krivi ljudje kot posamezniki, vsak posebej in zase? Vselej pridem do istega zaključka (ali obsodbe?): DA. Vidim: povsod želja po nekakšni združitvi, homogenosti, brezizjemnosti, nikjer niti sledu odstopanja: kot trapaste ovce. Brez trohice lastnih možgan. Brez pike razuma. Prišel sem torej do lastnega zaključka, da sleherna družba enostavno *hoče* biti topoglava množica ljudi; tako pa jaz, kot sem, kajpak, nimam pravice živeti? Ne morem se odkrito prilagoditi. Živeti pa hočem. Kje naj iščem rešitve, kje naj jo naposled najdem? — Obstaja le navidezna rešitev: postati hinavec. Celo tako daleč hinavec, da postaneš skoz to visok družbeni funkcionar, celo tako, da ti zaupajo enega ključnih položajev: potem počakati. Še čakati. Čakati. In potem usekati. Če ti ni jasno, povem: v teh letih, kar sem na tem položaju, sem si pridobil neskončno simpatij z vseh strani. Si videl, kako sem osvojil bedne poslance? Torej? Ne, tebe, Žiži, nimam niti najmanjšega namena osvojiti, še »osvajati« ne. Hočem, da sam prideš do tega, kako bedno in nevhvaležno je delati za neko stvar »z vsem srcem«, kot si rekel. Lahko mi očitaš, da je pravzaprav ravno to, ko hočem, da »sam prideš do tega«, eden mojih neštetihi stilov osvajanja. Lahko. Zagotavljam ti pa, da pri tem nimam nikakih koristoljubnih namer: simpatičen si mi. Prav tak sem hotel biti, ko sem bil še mlajši, pa, vidiš, mi ni uspelo. Morda sem bil reva, bojazljivec, klečeplazec; morda. Pustimo. Zavidam ti hrabrost, ne gledam na to, kam ali komu velja tvoj pogum in volja, le spoštujem srčnost kot srčnost. Hudo bi mi bilo, če bi te moral postaviti pred sodišče: in spričo incidenta, ki si ga povzročil pred množico poslancev, te bom že tako zelo težko izvlekel. Zato, razumi vendar, ne povzročaj še novih komedij. Kaj si zastran letal res tako sveto prepričan, da o vsem partija ne ve ničesar? Nič ne bom rekel, to ni tvoja stvar, nisi posvečen vanjo; zato še enkrat: bodi miren, glej

po meni. Mislim, da utegneva postati dobra prijatelj, res, vseč si mi kot človek in kot oseba. Ah, zašel sem. Kot rečeno, sem si zagotovil veliko simpatij, odkritih in pa takih, ki bi se ob eventualni zaostritvi položaja brez čakanja obrnile in razprle k meni. Kmalu bom imel za sabo vso armado, pomisli, celo armado. Tedaj napravim revolucijo. *Revolucijo človeka*. Morda ne bo dolgo, ko bo zame navdušen ves civilizirani del sveta: pomisli! Svetovna revolucija človeka! Razpustil bom brez izjeme vse formacije, ki teptajo posameznika, ki mu branijo uresničiti se: svet bo postal svet Lepote, Ljubezni, Misli... Vsakdo se bo uresničeval — seve v gotovih mejah, ki ne bodo segale v tuje dobro — po mili volji, nikjer nasilja, vojske, vojne; pogoji so že zagotovljeni: lakote ne more biti več, od tod velja, da bodo odpadli zastareli načini blagovne menjave: denarja ni več, tako tudi materialnih zločinov ne: a pomni(!): vsemu je osnova uresničevanje posameznika, nobene družbe nimam v mislih. Utopija? Ne! Dokazovati ti res ne morem vsega po trdnih, ustaljenih točkah, paragrafihi. Lahko pa že vidiš določen procvit mojega načrta; tisto o letalih sem izposloval jaz, nikdo drug; potreboval sem stik, širok stik z ostalimi deželami, zlasti s tistimi, ki so gospodarsko močnejše kot naša. In kje naj bi ga iskal, če ne tu, kjer sem ga naposled našel? Vidiš, ko je bil stik zagotovljen, sem potreboval, da bi tok stekel uspešno in v pravi smeri, še nekaj: medij. Posrednika, ki bi posredoval moje misli v uspešni obliki na svoje fizično-življenjsko območje, od tam pa bi se razširilo naprej že samodejno. Tak medij pa ne bi mogel biti kdorkoli: potreboval sem človeka, ki bi mi bil podoben v nekem določenem smislu. In to je bil seržant. Zdaj razumeš, zakaj mi je toliko do ohranitve odnosa z njim? Glej, še enkrat podarjam, ali te ne spreleti srh ob misli, da si kolesce, delček sistema, ki ne čuti in ne živi zate? Kaj ni obupno biti del stroja, ki sploh ne ve zate, delaš nekaj, zato da vse teče lepo, namazano, ko pa premineš, te nadomesti naslednji, že davno pripravljeni bednik? Kaj res misliš, da si važen, nujen temu vsemu? Sprevidi že, no! Človek si, uresniči se, ne uresničuj družbe, ki te bo slednjič brcnila v pozabo. Opozarjam pa: svoje filozofije nimam namena zabijati s silo v glave. Če množica hoče biti množica še naprej, naj le izvoli, to me ne moti. Gre za popolnoma drugo stvar: *omogočiti hočem uresničevanje*. Uresničevanje posameznika. Skratka: izničiti tudi celó samo ime — družba, vsekakor pa onemogočiti delovanje stroju, ki ubija, ki mori.«

Naglas zadnjega stavka pove, da je govor končan. Žiži malomarno zvoni z nogami, kdaj med poslušanjem se je smejal, zdaj pa reče:

»Če želiš mojega mnenja, samo tole: prepričljiv si, na priliko, približno toliko kot lažniv otrok. Zanima pa me čisto nekaj drugega: zveza med uresničevanjem in tvojim odnosom do seržanta (ali vajinim medsebojnim odnosom).«

J. pogleda presenečeno, reče: »Čudim se ti: le kako me moreš jemati tako enostavno! Lahko bi zameril žaljivemu tonu tvojega vprašanja glede odnosa med mano in seržantom: se ti zdi tako

zelo nenavadno in (morda) nesprejemljivo, da iščem ljubezni pri moškem? Če je tako, dovoli, da ti povem kaj o tvoji ogabni poprečnosti!»

»O tem nisem govoril.«

»Torej se ti ne bo zdelo nenavadno, če omenim, da me vznemirjaš?« Oči J. se preiskujejoče zasajajo v Žižijeve. Žiži pogleda ne umakne, zelo mirno premisli, nato reče:

»Mislim, da je čas, da me izpustiš na zrak, tega tu ne morem več dihati, izčrpal me je; utrujen sem, to mi ne da več bivati v istem prostoru s tabo, stotnik J. Želim, da odkleneš vrata. Nadalje se pomenimo skupaj: ti, jaz in partija. Da?«

»Dajem ti nekaj dni dopusta, da premisliš o vsej stvari. Ne prenehaj misliti nase in na svojo skodrano frizuro, zelenec!«

»Najprej se ti zahvalim za zelenca,« reče Žiži, ko stoji za hrbtom J., »ta odklepa vrata, »dopust pa sprejemem, ker sem si ga prislužil, in ne, ker bi čutil potrebo po kakem preudarjanju.«

## IN SIVA PTICA JE LETELA V SVINČENO ZORO

Temna postava se javlja zlovešče, preteče. Postava brez glave. Trup, roke, noge, vrat, glave ni.

Kolesje mora biti čisto in snažno.

Stroj mora biti čist in snažen.

Temna postava je zlovešča v kolesju.

Postava brez glave.

Stroj, oh, stroj. Leteča mašina. Mlad, kodrolas mož nizke rasti v usnjenem pajacu. Smeje si nasaja čelado. Fotografija: z desnim škornjem še

vedno zunaj, dve tretjini telesa že v kabini. Širok nasmeš za poslednjo fotografijo, prosim. Bleščeče oči. To je glava. Med kolesjem tedaj preteče temna postava. Še gorivo. Megleno jutro, a letno. Postava med kolesjem, javlja se preteče. Mlad letalec v usnjenem pajacu in s čelado. Roka se malce dviguje, kot v pozdrav. Nič strahu. Širok nasmeš. Letalski škorenj. V krilih klokoče benci in po rezervoarjih. Postava med kolesi, postava v snažni, čisti mašini. Postava, ki ubije.

Mlad letalec. Fotografija: mlad obraz v mladem nasmehu vrh lestvice, desna noga v škornju, tudi ta izgine.

Postava v stroju. Litri goriva. Redni polet. Jutro je megleno, a letno.

Litri goriva.

Fotografija: prešerni smehljaj.

Fotografija: nikjer preteče postave.

Zunaj: postava je med kolesjem.

Postava je brez glave.

Start.

Fotografija: poslednja fotografija.

Start: kot start.

Fotografija: postava brez glave?

Postava: postava, ki ostane.

Postava, ki zre v megleno jutro za letalom, zre, a ne uzre, kako letalo eksplodira, sliši, da, sliši pa, to je res mogoče. Postava, ki se smehlja brez glave.

Glava, ubita glava brez telesa, ki se kaže grozljivo. Glava, ki pride na okensko polico in se smeje s fotografije. Vedno ob uri. Vedno smehlja. Vedno široko, nedolžno smehlja. Skodrana glava. Glava Žižija.